GULÂM-I SA’LEB ZÂHİD (Muhammed bin Abdülvâhid Bâverdî)

Lügat, hadîs, tefsîr ve fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Ömer olup, ismi, Muhammed bin Abdülvâhid bin Ebî Hâşim’dir. Aslen Horasan bölgesindeki Ebyurd’tan (Bâverd) olduğu için Bâverdî, Bağdâd’da yerleştiği için Bağdadî nisbet edildi. Meşhûr lügat âlimi Sa’leb Kûfevî’nin derslerini hiç kaçırmayıp, ondan çok istifâde etmek maksadıyla yanından ayrılmadığı için, Gulâm-ı Sa’leb (Sa’leb’in hizmetçisi) diye meşhûr oldu. İbâdete çok düşkün olduğu için Zâhid, kumaş nakışçılığı ile uğraştığı için Mutarız lakabı verildi. 261 (m. 875) yılında Ebyurd’da doğdu. 345 (m. 956) yılında Bağdâd’da vefât etti. Ma’rûf-i Kerhî hazretlerinin karşısına defn edildi.

İlimlerinden istifâde için hocalarına köle gibi hizmet eden, onların bildikleri herşeyi öğrenebilmek için, gece-gündüz yanlarından ayrılmayan Ebû Ömer Zâhid, lügat ve nahiv ilmini Kûfe dil mektebine mensûb olan Sa’leb Nahvî’den öğrendi. Mûsâ bin Sehl Veşa’, Ahmed bin Ubeyd Nersî Hammâl, İbrâhîm bin Heysem Beledî, Ebü’l-Abbâs Küdeymî, Beşîr bin Mûsâ Esedî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi.

Lügat ilminde zamanının imâmı idi. Yüzbin hadîs-i şerîfi, râvileriyle birlikte ezbere bilirdi. Hadîs âlimleri sika olduğunu söylediler. Edebiyat bilgilerinde, zamanının bir tanesiydi. Üçbin varaklık lügatı, ezberinden yazdırdığı meşhûrdur. Eski şâirlerin şiirlerini, hayatlarını ve lügatları kullanışlarını çok iyi

bilirdi. Hâfızası çok güçlü idi. Muarızları tarafından yapılan ithamlara gayet ustalıkla cevap verir, lügat mes'elelerine, şâirlerin şiirlerinden seçtiği beyitleri delîl getirirdi. Önceleri kumaş ve halı dokuma ve ticâretiyle uğraşır, güzel nakışlar yapardı. İlimle meşgûliyeti, ticârette iflâs etmesine sebeb oldu. O tamamen ilimle meşgûliyetine devam ederek, ticâreti terk etti. Kumaş ve halı nakşı ile uğraşır, geçimini kendi elinin emeği ile sağlardı. Zâhid bir hayat yaşar, az yer, az uyur, çok ibâdet ederdi. Devamlı ilim ve ibâdetle meşgûl olurdu. Allahü teâlânın rızâsı için ibâdet eder, O'nun rızâsı için ilim öğrenir ve öğretirdi. Zamanındaki âlimlerin birçoğu kendisinden ilim öğrendi.

Ebû Ömer Zâhid'in talebelerinden, meşhûr âlimler yetişti. Bunlardan bir kısmı, İbn-i Rızkaveyh, Hâkim Nişâbûrî, İbn-i Mende, Kâdı Ebü'l-Kâsım bin Münzir, Ebü'l-Hüseyn bin Beşrân, Ali bin Ahmed Rezzâz, Ebû Ali Bin Şâzân ve İbn-i Hâleveyh'dir. Bu âlimlerden başka, birçok kimse kendisinden ilim tahsil etti. Onlardan ba'zıları, hadîs-i şerîf rivâyetinde de bulundular.

Kendisi anlatır: Ali bin Muvaffak'tan bana gelen haberde şöyle bildirildi: "Şehriyar isminde mecûsî bir komşum vardı. Ona müslüman olmasını teklif ettim. Kendi ateşperestliklerinin daha doğru olduğunu iddia etti. Daha sonra, mecûsî dîni üzere öldü. Bir gece rü'yâmda gördüm. Hâlinin nasıl olduğunu sordum. Bir Cehennem çukurunda olduğunu; neyin hak, neyin bâtıl olduğunu iyi anladığını söyledi. "Sizin altınızda kimler var, sizden kötü durumda olan kimlerdir?" diye sordum. "Sizden bir topluluk" diye cevap verdi. "Onlar kimlerdir?" deyince de, Onlar, Kur'ân'a mahlûk diyerek hakaret etmeye cür'et eden Mu'tezilîlerdir" dedi."

Âlimler Ebû Ömer Zâhid hakkında buyurdular ki:

Tenuhî, "Ebû Ömer Zâhid kadar hafızası kuvvetli olan bir kişi görmedim. Ezberinden üçbin yaprak yazardı."

İbn-i Burhan, "Lügat ilminde öncekilerden ve sonrakilerden, onun gibi güzel söz söyleyen bir kimse daha yoktu."

İmâm-ı Süyûtî, "İleri gelenler ve kâtibler, ondan birşey işitmek için huzûrunda bulunmaya can atarlardı."

Ebû Ömer Zâhid; tefsîr, hadîs, fıkıh, târih ve edebiyat ilimlerinde pekçok eser yazdı. Bunlardan hocası Sa'leb'in "Fasîh"inin şerhi, Yevâkît, Cürcânî, Muvaddah, Sâ'at, Yevm ve leyl, Müstahsen, İşerât, Şevrî, Buyû', Tefsîr-i esmâ-i şuarâ, Kabâil, Meknûn ve Mektûm, Tefâha, Medâhil (Şam'da 1929'da yayınlandı.) Ale'l-medâhil, Nevâdir, Fa't-ül-ayn, Fa't-ül-cemhere, Fedâil-i Muâviye (radıyallahü anh), Garîb-ül-ehâdis-i Müsned-i Ahmed İbn-i Hanbel ve bunlardan ayrı olarak Ali bin Hamşâd Nişâbûrî'nin Tabakât-üş-şuyûh'unda bildirilen üçyüz cüzden oluşan bir de Müsned'i vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 266

2) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 356

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 329

4) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 67

5) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 164

6) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 370

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 142

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 189

9) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-11, sh. 230

10) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 873